

WODIANER-NEMESSURI ZOLTÁN

Kegyelem

1566. augusztus

Történelmi dráma Gyula 1566. évi ostromáról két felvonásban

A dalbetéteket *Falusi Márton* írta

Szereplők

báró Schwendi Lázár kassai főkapitány
Rothenau Bernát német gyalogos kapitány

báró Kerecsényi László várkapitány
Marussla Jakab építőmester
Bereck ágyúöntő mester
Báthory Kristóf nagyváradi kapitány, Kerecsényi sógora
Ghiczy János hadnagy
Jász Lukács hadnagy
Kusalyi Anna Ghiczy jegyese
Marinics Ferenc vicekapitány
Balázsdeák Márton főlegény
Gyulay Gaál András hírvivő
Székely Márton hadnagy
báró Jörger Farkas német kapitány
Kunovics Mehmed tolmács, renegát aradi szandzsákbég
Réz aga, janicsár

Szolgálóasszonyok, katonák, polgárok.

Helyszín az ostromlott Gyula vára 1566. augusztus végén.

ELSŐ FELVONÁS

Első kép

Első jelenet

Schwendi Lázár kassai főkapitány tékája. A főkapitány kecskelábú asztalnál ül, komoran maga elé mered. Belép egy katona. (A jelenet végén a színpad elsötétül.)

WODIANER-NEMESSURI ZOLTÁN (1948) író, forgatókönyvíró, kommunikációs szakértő. Utóbbi regénye: *Végvidék* (1561–1569) (2012)

KATONA

Parancs, méltóságos uram!

SCHWENDI

Megjött az a gyulai menekült... Rothenau kapitány?

KATONA

Igenis.

SCHWENDI

Küldje be!

KAPITÁNY *belép, feszesen tiszteleg.*

Méltóságos uram, Rothenau kapitány parancsára jelentkezik!

SCHWENDI *mogorván felpillant.*

Hagyja a ceremóniát! Röviden foglalja össze, mi történt!

KAPITÁNY

Kerecsényi főkapitány feladta Gyulát.

SCHWENDI

Az okokról beszéljen!

KAPITÁNY

Méltóságos uram! Tudtommal a magyar királyságban ostrom soha nem tartott kilenc héten át. Ötször rohantunk ki. Tizennégy támadást vertünk vissza. Tartottuk a várost, aztán a huszárvárat...

SCHWENDI

Végül kiürítették.

KAPITÁNY

Beszorultunk a belső várba. A török lecsapolta a Köröst. A kutak kiapadtak. Fertőzött vizet ittunk. A végén a pincébe hordtuk a hullákat, hogy ne bűzölögjenek. Többen pusztultak el vérhasban, mint a puska- és ágyútűzben. A leomlott falakat nem volt mivel berakni.

SCHWENDI

Mekkora a veszteség?

KAPITÁNY

Kétezerhatszázan voltunk, ötszázan maradtunk. A túlélők fele alig vonszolta magát. A török szabad elvonulást ígért. Ahogy megindultunk, Kerecsényit a pasához csalták, közben a janicsárok ránk támadtak. Az én embereim szekérvárat formáltak, de mindet lepuskázták. Legfeljebb egy tucatnyian szöktünk el. Engem elfogtak, de a zűrzavarban sikerült megszabadulnom.

SCHWENDI

Mit tud a fiatal Jörger báróról?

KAPITÁNY

Emberei meghaltak, ő maga fogságba esett. Hoppenrath hadnagyot a huszárvár ostromakor lelőtték vagy levágták.

SCHWENDI

Mi történt Kerecsényivel?

KAPITÁNY

A török hitlevelet és tűszokat adott, ennek ellenére elfogták. Kunovics aradi szandzsákbég a pasához csalta. Ahogy a főkapitány odaért, lerántották a lováról, fejbe

verték, gúzsba kötötték és elhurcolták. A bujkálók szerint nehéz vasban vitték Nándorfejérvárra. Azt hiszem...

SCHWENDI

Nem érdekel, mit hisz. Arról beszéljen, amit tud!

KAPITÁNY

Úgy vélem, Kerecsényit előbb-utóbb megfojtják. Túl jó katonának tartják, és túlságosan gyűlölik. A török retteg tőle, bár kisebb lelkű, mint pártfogója, Zrínyi Miklós. Kerecsényi a hosszú ostromba belefáradt és... Reménykedett. Erősen kívánczolt fiatal feleségéhez, Frangepán Klárához. Nem válthatja ki magát. Nagyméltóságod a főkapitányt tekintse halottnak!

SCHWENDI

Maga megmenekült, úgyhogy ne személyeskedjék. Így kezdődik Kerecsényi és a védők rágalmozása. Mennyi az összes halott?

KAPITÁNY

Egy tucat híján kétezerhatszáz ember. Főképp magyarok és németek, de horvátok, csehek és rácok is, a birodalom minden szegletéből. Pár menekülön kívül mindet felkoncolták. Bármit ígért a pasa, veszett gyűlölet támadt ellenünk. Nem hitték, hogy a vár ilyen soká képes ellenállni. Az ostrom során hét-nyolc ezer törököt pusztítottunk el. Ezért se számíthat kegyelemre Kerecsényi.

SCHWENDI

Tán a história méltón emlékezik rá, de a magyarokat ismerve ebben sem vagyok bizonyos. A távollevők a vereségért a parancsnokot hibáztatják. Maga Kerecsényi fiatal feleségére célozgatott. A főkapitánynak halálában is támad annyi ellensége, mint égen a csillag. A jelentések alapján hamarosan tájékoztatom őfelségét. Leléphet!

Második kép

Első jelenet

A gyulai belső vár udvarára nyíló ágyúöntő műhely, kihűlt kemencével, ócska lövegekkel, szerszámokkal, golyóhalmokkal. Téglafalú boltíves, egyik oldalán nyitott helyiség. A bőrkötéses Bereck mester lehajtott fejjel üldögél. Észre se veszi a belépő Jakab építómestert.

A pallér rézgombos posztóujjasban megáll, kedvetlenül méregeti a gondterhelt Berecket. A másik föl se pillant, a földet bámulja maga előtt. Ágyúdörgés, elmosódó kiáltások halatszanak.

JAKAB

Aggyisten Bereck bátyó! A dörgés maj' meg siketít.

BERECK

Mi jót, azaz mi rosszat hozott, Jakab uram?

JAKAB

Csupa rosszat tudok.

BERECK

Hányan haltak meg hajnalban?

JAKAB

Az Úristen számolgassa, ne én. Kétszázan legalább. Német puskás a fele. Marinics vicekapitány horvátjai is hullanak. Az éjjel behánytuk a leomlott falat, de ágyúzzák. Elfogyott a téglá, a gerenda...

BERECK

Kend az építőmester. Fundálja ki! Főddel erősítse, ha nincs más!

JAKAB

Hát ha én mondanám: a felrobbant ágyúkat ragassza össze?

BERECK *feltápáskodik, Jakab elé áll.*

A mi létünk merő haszontalanság. Kend a fallal nem tud mit kezdeni, én a lövőeszközökkel. A fene megeszi a főkapitányt. Nem engedett vissza Egerbe Verancsics érsek úrhoz. Itt döglök meg.

JAKAB

E' van megírva kendnek is, nekem is. Kerecsényi úr tizennégy támadást vert vissza, mégse tágít a pogány. A hadnagyok aszongyák: ha a várat átadná az erdélyi királyocskának, János Zsigmondnak, a török elvonulna.

BERECK

A pasa nem megy sehová. Nem azér' hullatja az embereit, hogy átengedje a diadalt. Még egy napig ágyúz, oszt' végünk. A főkapitány megmarad Miksa császár hűségén, mer' ő harcol a pogány ellen, nem János Zsigmond.

JAKAB

Kerecsényi ide várja a sógorát, Báthory Kristófot. Valamit csak ígér az erdélyi király nevében?

BERECK

Ágyúöntő vagyok. Mindegy, melyik úr dógoztat. A főkapitánynak nem mindegy. Miksa császár magyar farkasa, azonfelül Nádasdy országbíró embere. Ahány akó pogány vér tapad az ő kezéhez, aligha engedik szabadon. Túl sokszor győzött, és túl sok janicsárt húzatott karóba. Aszongyák, a szultán miatta küdte a pasát Gyula ellen.

JAKAB

Mindegy a'... A kapitány kirakatta a Hosszú Pincét és a Patyolat pincét. Odavittette az összes hullát. Így is terjed a dögvész. A víz ihatatlan. Lőpor, golyó még van, de az ágyú, a szakállas puska kevés. Miksa nem küd felmentő sereget. Jobb, ha Istennek ajánljuk magunkat.

Erősödő ágyúdörgés, a két mester fülére szorított kézzel álldogál. Bereck fejére, bőrkötényére pergő vakolat hull.

BERECK

Nem hallja az ember a saját szavát.

JAKAB

Fél a haláltól?

BERECK

Félek. Hát maga?

JAKAB

Én is. Nem építek többé. Vélem ásatják meg a síromat. Kend se önt ágyút. Megnyugsunk a Teremtő akaratában, oszt'...

Az udvar felől érkező kormos-véres Balázsdeák Márton főlegény eléjük toppan, rájuk förmed:

BALÁZSDEÁK

De ráérnek, kendtek! Gyöjjenek velem, ha nincs más dóguk! Egy darabon leomlott a huszárvár nyugati fala. Köll minden kéz. Ötven embert puskázott le a török.

JAKAB

A hullott gerenda nem ér semmit, Marci uram. Tűz alatt a földet se tuggyuk döngölni.

BALÁZSDEÁK

Ne okoskodjék, mester!

JAKAB

Megyünk máris, tekintetes uram! Hozom a függőönt s a mércét.

Az ágyúdörgés hirtelen abbamarad. A három ember döbbsen összenéz. A műhely elé lép Ghiczzy János hadnagy.

GHICZY

Ne menjenek sehová! A kapitány föladata a huszárvárat. Visszavonta a Farkas-ágyút. Mit szól hozzá?

BERECK

Kerecsényi úr jobban tuggya. Behozta a pattantyúsokat is?

GHICZY

Az összeset. Beszorít minket ebbe a patkánylikba. A török lecsapolta a vizet. Fölgyújtotta a karósáncot. Minél inkább hátrálunk, az ágyúit annál közelebb hozza.

Asszonyok, gyerekek sietnek a színpadra, fácsöbrökben vizet hurcolnak, felcipelik a lépcsőn a geléria felé, a víz kiloccsan, lázasan igyekeznek.

BALÁZSDEÁK

Mennek már ótani... Hadnagy úr! Kérem, jó gazdája Kerecsényi a tüzéreknek?

GHICZY

Gazdája a saját zsebének. Nagy vitéz őkelme, de nem tetszenek a szándékai az ostrom dolgában. Amennyi pénzt összeharásolt, csak megvette Nikolsburg várát. Az Morvaországban, mink itten.

BERECK

Hadnagy úr! A főkapitány is itt van!

GHICZY

Hol lenne? Nikolsburgból nem óvhatja a birtokát. Az ország bárója, zászlósúr, Miksa császár kegyeltje. Úgy hisz a bécsiékben, mint mink Jézus Krisztusban. No de magas ez kendteknek. Se fal, se ágyú. A Habsburg éppúgy magára hagyja Gyulát, ahogy Szigetvárt. Bár Zrínyi hamarost kirohan, és pokolba küld egy csomó pogányt. Nékünk sincs más választásunk.

BALÁZSDEÁK

A visszavonulás senkinek se teccik. Most még lődöznek, de hónap ránk rogy az egész miskulancia. Inkább öljük a törököt, oszt' lesz, ami lesz. Pertev pasa a németeket főleg nem kíméli. A kapitányuk, Rothenau készíti őket a halálra.

GHICZY

Mink is arra készülünk. Nem hittem, hogy itt végzem ebben a szétágyúzott ólban. De van, ami keservesebb.

BALÁZSDEÁK

Mire gondol?

GHICZY

A fogságra. Bármit ígér a pogány, szabad elvonulást nem hagy. A törökben bízni nem lehet. A Habsburgban sem. Két tűz sütöget minket, Marci uram.

JAKAB

Engedelmeivel, még veszedelmesebb a járvány. Két legényemet vitte el a vérhas. Vízünk alig van, azt is megfertőzte a sok undokság. Ezen nem segít a magasságos Úristen sem. Má' csak az a kérdés, lassan döglünk meg, netán gyorsan?

GHICZY

Inkább haldokolna görcsölő belekkel, semhogy golyó vagy kardvágás segítse a más-világra?

JAKAB

Legjobb, ha agyoncsap egy hullott kő.

BERECK

Éngem a betegség pusztít el. Az egész műhelyt telefostam. Amilyen bűdös vagyok, a török se nyúl hozzám.

GHICZY

A kend belit a félelem facsarja.

BERECK

Dógozni gyöttem, nem a saját piszkomba fúlni.

GHICZY *Bereck elé áll, végigméri, ráförmed.*

Megfujtlak én téged, bitang! Ne riogasd az embereket, vagy az ágyúdból lövetlek ki!

BERECK

Ghiczy uram... Az is elfogyott. Éngem gyútson meg, oszt' hajítson a pogányra.

GHICZY

Néktek, hadnagy! Eriggyetek panaszra Kerecsényihez. Őkelme megérti a sok sírás-rívást. Ha földadja a várat, szolgálhattok a töröknek.

BERECK

Én ugyan nem. Német vagyok. A török a magyart ledöfi vagy karóba húzza, de a németet elevenen megnyúzza.

BALÁZSDEÁK *Jakabra néz.*

Hát a talját?

JAKAB

A vérem talján, de magyarrá lettem. Itt végezzük, Marci uram.

BALÁZSDEÁK

Ha itt, akkor itt. Vagy a főkapitány a várat átengedi az erdélyi királyocskának.

GHICZY

Soha nem ismeri el urának János Zsigmondot. Miksa császártól kapta a báróságát, összes birtokát. Kerecsényinek az a legfontosabb. Ha az erdélyihez állna, a jószág mind odaveszne. Mit gondol, miért vette meg Nikolsburgot? Jó messze van. Ha a töröktől kegyelmet kapna, odamenne.

BALÁZSDEÁK

Nem magának vette, hanem a fiának s az ő jegyesének. Nem hiszem, hogy öregebb Kerecsényi ágyban hagyja el ezt a földi világot.

GHICZY

Van úr, kinek többet ér a vagyon, mint a becsület.

BALÁZSDEÁK

Ítéljen a legnagyobb úr, a Teremtő. De lássa be, kódusszegényen harcolni nem tudunk. Kerecsényi saját kőtségén hozatott ágyúkat. Maga fegyverezte föl a katonáit. Önként gyött ide. Addig könyörgött a császár, s addig ígéretet, míg elfogadta a kapitányságot.

GHICZY

Azért lett báró, s azért kapott temérdek földet.

BALÁZSDEÁK

Azt is neki kell védelmeznie.

GHICZY

Na, eleget prézsmítáltunk, Marci uram. Ha Kerecsényi kitart, az ő emberei vagyunk. Vele élünk-halunk, de halunk inkább. Ismeri Tinódi Sebestyént, a lantost?

BALÁZSDEÁK

Azt a vénembert?

GHICZY

Őt. Nádasdy nádor udvarában, Sárvárrott muzsikált. Egy vándordeák idézett a verséből. Rólunk végvári vitézekről szól. Ezt vegye észbe a főkapitány. Ér annyit az ő zászlósurasága, hogy élve-halva mocskolják, s rossz híre terjedjen, benne is, utódaiban is?

BALÁZSDEÁK

Tinódit valamék várban hallgattam. Úgy énekelt az a vénség, hogy majd' ríva fakadtunk. Nála különb lantost nem termett a világ. Végít járja, de a szava erős. Van egy másik, Márton deák, ő is szépen versel.

Elhallgatnak, révetegen összenéznek. A galérián megszólal a muzsika. A lantos egy vitézi éneket penget és énekl, végül csönd ereszkedik az udvarra.

Hetedhét határon
végek végét járom,
napom fennen táncol pengeélen.
Csípnem angyalt szárnyon,
tű fokára, várrom
hegyormára hágnom föl kevélyen,
Úristen megáldjon,
széltében-hosszában
kongatnom és pengetnem segéljen.

Tisztében tébolygó
udvari tollforgó
nem dagasztja keblem vitorláját.

Az irigység ringyó,
nem illő, elilló,
hadnagyocskák rúdja így-úgy rájár.
Szél támad: ziháló
vászoncseléd, pázrón
szétveti két égtáj felé lábát.

Ekként nem prédára
les, kinek hazája,
akár vén fa kérge, hasad széjjel.
Közénk száll, kél vágya
vagdalkozni, látva,
mint váslódik vasérc, senyved zszindely.
Bévül korcsmás lárma,
kívül rívó, árva
nemzetünknek nem terülhet nyughely.

GHICZY

Az a renegát, Kunovics bég tárgyalni akar. Árulás bűzét érzem.

BERECK

Inkább az enyimét, hadnagy uram, meg a hullákat s a lőporfüstöt. Egerben nem lútt ennyit a pogány.

GHICZY

Jókor mondja! Irigylem az egrieket. Dobó István nem állt szóba a törökkel. Megmondta: aki a pogánnyal traktál, fölkötteti. Többet nem is próbálkoztak.

BALÁZSDEÁK

Eger ostroma nem tartott négy hétnél tovább. Üket a járvány se pusztította. Mink nyóc hete álljuk az ostromot. Hadnagy úr szerint meddig védjük a belső várat?

GHICZY

Négy-öt napunk van talán. Kunovics bég azt mondta: *Olyan tüzes szerszámokat csinálók, hogy rátok ég a vár. Meg nem maradtok benne.* Ezért kéne kitámadni.

BALÁZSDEÁK

A főkapitányt kereste Réz aga is. Kerecsényi nem engedett, erre rommá lútték az öreg tornyot. Akkor leptük meg őket, épp Szent Lőrinc napján. Öt ágyút szögeztünk be.

GHICZY

Én vezettem a kitörést. Még egy ilyen, oszt' nincs tovább.

Újra dörögni kezdenek az ágyúk. A hang végiggörög az udvaron, majd süket csönd.

BALÁZSDEÁK

Kerecsényi ide várja János Zsigmond követét, Báthory Kristófot. Hátha őnagysága szót ért Perteve pasával. Erdély a szultán vazallusa, de azok ketten mégiscsak magyarok. Fene tuggya, kinek higgyünk? Hamarost meggyön Miksa császártól Gaál András uram. Kérdés, sikerül-é átjutnia a törökön? Ha Schwendi fővezér megindulna Kassáról...

GHICZY

Nem indul meg. Az imént mondtam: egy hetünk sincs. Na, legyenek jó vigyázásba. A kapitány várja a jelentést, csakhogy nincs mit jelenteni. Dögrováson az egész vár.

Megfordul és sebes léptekkel távozik.

JAKAB

Kemény ember a hadnagy. Ha a törökről van szó, nem ösmer se Istent, se embert.

BALÁZSDEÁK

Egyikünk se gyáva, de ükelmét megszállottnak mondanám. Akkor is vagdalkozik, ha nincs szablya a keziben.

Második jelenet

Török álrubában az udvarra toppan Gyulay Gaál András hírvivő. A fáradtságtól elgyalázva az emberekhez lép.

GAÁL

Aggyisten! Kerecsényit hol találok?

BALÁZSDEÁK

Hozta Isten, Gaál uram. Színtiszta töröknek láccik! Egyenest Bécsből?

GAÁL

Onnan. Csoda, hogy átvágtam magam a pogányon. A Lőrinc-napi kirohanás óta úgy őrzi a várat, mint sárkány a kincsét. Istenkísértés volt közéjük menni, de hát itt vagyok.

Reménykedő kíváncsisággal Gaálhoz fordulnak.

BALÁZSDEÁK

A főkapitány a belső várban van. Mi izen a császár? Széna vagy szalma?

GAÁL

Egyik se, hanem pelyva. Nem akarom kendteket búsítani, de Miksa őfelsége már csak a bizodalmat ajánlgatja a magasságos Úristenben és Kerecsényiben. Aszongya, mindent elkövet, hogy Schwendi fővezér támadja meg a pogányt, de felmentésről szó sincs. Kassán és a győri táborban azt hiszik, a török a veszteség és a temetetlen hullák miatt hamarosan elvonul.

BALÁZSDEÁK

Szóval nem gyönnek.

GAÁL

A Teremtő kegyelmére vagyunk utalva.

Ismét feldörögnek az ágyúk, a színpad elsötétül.

Harmadik kép

Első jelenet

Boltíves helyiségben hárman ülnek a kecskelábú asztalnál: Marinics vicekapitány, Ghiczy hadnagy és Székely Márton hadnagy, előttük kupák. Sápadtan merednek egymásra.

GHICZY

Senki se issza a vizet. A mocskos-véres pofájukat se mossák, úgy félnek a fertőzéstől. A bűzbe fogunk beledögleni, nem az ostromba.

MARINICS

Meglássá, hadnagy úr, hamarább szétlőnek minket. Amióta felrobbant a két öreg-ágyúnk, nem bírunk védekezni. A mozsár a török zarbuzánok ellen nem sokat ér. Fogyunk, mint parázs a kemencében. Nem lángolunk fel többé. Legjobb lenne kivonulni vagy magunkra dönteni az egész várat.

GHICZY

Vicekapitány uram horvát. Eleget élt a török pitvarában. Kerecsényi fontolgtatja, hogy feladja Gyulát. Zrínyinek eszébe se jutna.

MARINICS

Zrínyire a török előbb-utóbb rágyújtja Szigetvárt. Elevenen megsül vagy kirohan. Őnagysága a gyors halált akarja, nem a lassú égést. Mi elhamvadunk vagy szétlővetünk s leváगतunk. Harmincezer pogány ötszáz ellen... Beszorítva a belső várba... Kövessük a vértanúk példáját? Ha igen, pár napon belül a mennybe szállunk, avagy bűneinkért a pokolba. Nem tudom, Zrínyi honnan nézeget minket, de tanácsot nem ad.

GHICZY *Székeleyhez fordul.*

Hadnagy úr mit választana: a török kegyelmét vagy a kirohanást? Hátha kivágnánk magunkat a gyűrűből? Páran megmaradnánk, s tovább harcolnánk. A maga neve is Székely. A lófők büszkék lennének nagyságotra.

SZÉKELY

Egy hullára lennének büszkék. Úgy vagyok véle, mint öregapámmal. Egy télen fölment az akolba, és hóttra fagyott. Apám meghirdette a temetést, de ellett a tehénke, el költött halasztani. Kérdi egy komája: csak nem lett jobban az öreg?

MARINICS

Jókor tréfál, hadnagy uram!

SZÉKELY

Nyóc hete ágyúz a török. Nem tudom, az emberek meddig bírják. Azt hiszem, jobb lenne kirohanni. Ne halogassuk a temetésünket, mint öregapámét, bár ő szegény csak megfagyott.

MARINICS

Kerecsényi azt mondja: ha bántatlan elvonulunk, újra haddá leszünk. A Haditanács és a Magyar Kancellária fölszerelne minket.

GHICZY *nyomatékkal*

Ígéretekkel teli a padlás.

MARINICS

Ösmeri a számokat, hadnagy úr?

GHICZY

Én csak a fizetlenséget látom. A katonáim egy éve nem kaptak hópénzt. Nyomorúságában a fele elszökött János Zsigmondhoz Gyulafejérvárra. Csoda, hogy a többi kitart. A császár ládája mégiscsak öblösebb, mint az erdélyi királyé!

MARINICS

Nem a ládája, hanem a téntatartója. A papiros mindent elbír. Az embereink közt van, aki tizenegy hónapja nem kap zsoldot, a lovasok másfél éve. Épp százhat kopjást fizet Kerecsényi a saját zsebéből.

GHICZY

Zsigerelei a jobbágyokat... Ezér' gyűlölik őnagyságát.

MARINICS

Nem ezért, hadnagy uram, hanem azért, mert a vár építésére hajtotta őket. Nem értik: ha nincs Gyula és a többi vár, a török rájuk gyújtja a falvakat, legyilkolja vagy rabbá teszi az embereket, janicsárnak ragadozza a kölyköket. Nehéz a parasztok élete – de *élet!* –, míg a pogány uralom maga a halál. Senki se szeret ingyen dolgozni, akkor sem, ha ennek fejében választhat a munka és a pusztulás közt. A robot *keserves*, a mi terhünk *halálos*.

SZÉKELY

Szentigaz. Könnyebb hajtani az ökröt a járomban, mint a pogányt. A barom nem vág vissza. A szántás-vetésnek, aratásnak van eleje-vége, de a mi munkánk hőtígg tart.

A vicekapitány az asztalon beverő pergamenek közt kotorászva kiemel egyet.

MARINICS

A jelentések közt megtaláltam egy levél másolatát. Öt éve írta Kerecsényi Nádasdy nádornak. Tudósítja, milyen állapotok fogadták Gyulán. Olvasta, hadnagy úr?

SZÉKELY

Nem ösmerem a betűvetést.

GHICZY

Én sem, de annyit tudok: Kerecsényi munkára hajtotta az asszonyokat is.

MARINICS

Ha nem tette volna, egy hétig se bírjuk. Új medret ásatott a Körösnek, megépítette a palánkot, rondellákat rakatott...

GHICZY

Ez a kis vár zarbuzánok ellen nem sokat ér.

MARINICS

Hadnagy úr a szabad mezőn viaskodik, de várakra is szükség van. A magyar kopjás a pogány réme, de mi is tartunk az ostromlővegektől és a puskás janicsároktól.

Megkondul a harang és pár ütemet zeng-bong.

GHICZY

Vacsorára szólít. Mintha lélekharang volna. No de kinek van étvágya?

SZÉKELY

Nékem semmi, pedig nem ettem tegnap óta. Mit gondolnak, nagyságtok, mér' húzza a harangot a szakács? Mer' azt hiszi, a kötél az ő kezében van. Úgy vélem, nála nagyobb hatalom rángatja, ahogy minket is.

MARINICS

Kire gondol?

SZÉKELY

Az Úristenre. A fiatal Jörger báró aszongya, a németjei kűdöttséget menesztettek a kapitányhoz. Azt akarják, adja föl a várat. Hoppenrath hadnagy is a megadás és az elvonulás mellett kardoskodik. A rácok és a horvátok kitartanak. Mink főleg, ameddig bírjuk.

GHICZY *megvetően*

A németek zsoldos népség. Lőnek, amíg jó messze a pogány, de közelharcban nem sokat érnek.

MARINICS

Csak a legutóbbi támadáskor kétszázán haltak meg. Mi a saját véreinket s a magunk birtokát védjük. Amazok katonáskodnak vagy éhen halnak. Jörger Farkas önként állt közibékn. A cseh sáncásokat a császár küldte. Az egri érsek, Verancsics pár ezer jobbágyot sajnált, és fűnek-fának panaszkodott, pedig tudja: ha Gyula elesik, Egernek is harangoztak.

Ismét megkondul a harang.

SZÉKELY

De sürgős a szakácsnak... Vagy temetésre harangoz?

MARINICS

A várnép éjjel-nappal könyörög Kerecsényinek, adja fel Gyulát. Parasztok, iparosok, cselédek... Főképp őket pusztítja a járvány. Csak tudnám, mi van a követünkkel, Gaál Andrással. Rég itt kéne lennie. Hátha megindul Schwendi Kassáról.

GHICZY

Vicekapitány úr bízik benne?

MARINICS

Nem tudom, kibe-mibe' bízzak. Pár éve erősítette a várat a Haditanács. Kerecsényi Bécsből hozott kétszáz szakállas puskát, Kassáról hat nagy löveget. Egerből hívta Bereck mestert, az ágyúöntőt. Az érsek alig akarta elengedni.

GHICZY

Retteg az a Bereck... A másik, Jakab is fosik a félelemtől.

SZÉKELY

Félünk mindannyian. Meg se kezdődött az ostrom, tucatjával menekültek a katonák. A város fele odább hurcolkodott. Mikor Kerecsényi leköszönt, a gyulaiak könyörögtek a császárnak, nehogy visszahelyezze. Aszongyák, irgalmatlan. Ha rajtuk múlna, a főkapitány egy csizmadia, kerékgyártó vagy egy irgalmas rendi szerzetes lenne.

GHICZY

Nem tűnt fel nagyságtoknak, hogy a papok elfutottak, de itt maradtak a fráterek? Már akik *megmaradtak*. Kettő kivételével mindet elvitte a járvány.

MARINICS

A helytállás lélek dolga. Még csak nem is a vallásé. Van itt reformata prédikátor és helvét hitű, vagy ahogy magát nevezi, kálvinista.

SZÉKELY

A Boldogságos Szűzanyát se feledje. Ha lenne a várban csak egyetlen szűz, Mária áldása kiterjedne ránk. (*Ghiczyre pillant, zavartan meghajlja a fejét.*) Bocsásson meg, hadnagy uram. Elfeledtem Kusalyi Anna kisasszonyt, naccságod jegyesét.

GHICZY

Én is elfeledem lassan. Kerecsényi hisz benne, hogy viszontlátja fiatal feleségét, én pedig úgy vélem: kitámadunk, ölünk és megöletünk, vagy harc közben megszabadulunk.

MARINICS

A pasa ígéretében nem hisz? Erős esküvéssel fogadkozik Allahra. Csak nem csalja meg a saját istenét?

SZÉKELY

Pogányok szerint gyaurnak tett esküvés nem érvényes. Nem köll betartani.

MARINICS

Mások se tartják be, ha az érdekük úgy kívánja. A rómasok azt mondják: fogadom az örökkévaló Istennek és minden szentjeinek. Az evangyélomi lutheránusok és a helvét hitűek a Teremtőre és Jézus Krisztusra hivatkoznak. Az újtók, akiket unitáriusoknak hívnak, nem ismerik el Jézus isteni voltát, de atyjához fohászkodnak ők is. A török Allahra esküszik, és Mohamedre, az ő prófétájára. Egy az Isten, csak másképp szólítjuk és mind mást akarunk tőle.

SZÉKELY

Vicekapitány úr béállhatna papnak vagy igehirdetőnek. Az én vallásom egyetlen mondatból áll. Az Úristen válogatás nélkül gyilkol. Ebben hiszek.

MARINICS *mosolyogva*

Saját képmására teremtett, így hát mi is gyilkolunk.

GHICZY

A Teremtő nem nézi, kiféle-miféle, hisz mindannyiunkat utolér a halál. De nem mindegy, saját piszkunkba fülünk vagy kard által végezzük. Ha a török kegyére bízunk magunkat, két szó marad meg rólunk: *behódoltak s levágattak.*

MARINICS

Kard által... Hadnagy úr ezért *kardoskodik*, de a várnép nem csupa hősből áll. Parasztok, mesteremberek mind élni akarnak. Nem ijeszti őket a szolgaság, hisz azok. Mink fegyverrel szolgálunk, ezért nem olyan iszonyú nekünk a halál. Ne keresse a pusztulást nagyságod, azonfelül gondoljon a jegyesére. Csak nem szánja halálra őt is?

GHICZY

Inkább arra, mint a megbecstelenítésre. Lenne egy csomó pogány fattya. Ne egy szpáhi vagy janicsár csúfolja meg a szüzességét. Nem ezért őrizgette. Én fogom leszúrni, ha nincs más hátra.

SZÉKELY

Kemény lelkű naccságod! Anna kisasszony mit szól hozzá? Halni akar ükelme is?

GHICZY

Nem kérdeztem. Még egy csókot se ad. Háborúban megnő a férfi gerjedelme. Vérrel álmodok, közben meredezek. Ezzel nyugszom és kelek, míg felhúzom a csizmám. Ölöm a törököt, s legalább addig nem gondolok Annára.

SZÉKELY

Hadnagy úr a jegyesére ácsingózik, de ünaccsága kivétel. Megtartóztatja magát, de a többi asszony vesztét érzi. Mind üzekedni akar. Akárhová lépek, fűvel-fával basznak fényes délben is. Nincs bennük szégyenérzet, mer' a férfinép napról napra fogy. Osztán vannak, akik a haláltól rettegve azt is elfeledik, hogy nő van a világon.

MARINICS

Bezzeg a törököt nem kell megbiztatni! Emlékszem, Zrínyi nagyurammal egy portyán szpáhikra ütöttünk. A Drávánál raboltak, fosztogattak. Lovasember sose hagyja magára a hátasát, de ezeket megőrjítették a parasztlányok. Egy magyar renegát felüvöltött: Hegyibe! Onnan tudtuk, melyik viskóban gyakják a zsenge szüzeket.

SZÉKELY

Mit csináltak velük, vicekapitány uram?

MARINICS

Mindent ledöftük. Hörögve buzgólkodtak, ketten-hárman egy-egy kisleányon, aztán a vértől hörögtek. Csakhogy egyik gyereken átalment a szablya. Még benne volt a török. Egymáson haltak meg.

SZÉKELY

Mi lett azután?

MARINICS

Nem vagyok rá büszke, de mi is gyaktuk a leányzókat. Eggyel több vagy kevesebb, mindegy nekik. Zrínyi nagyuram azt mondta, szaporítsuk a jobbágyainkat, ahogy tudjuk.

GHICZY

Az asszonyokat nem éri meglepetés, elvégre magyar–török gerjedelem egyforma, de a szándék nem. A tisztesség úgy kívánja: védjük őket, ha maguk nem is akarják. Ha az életből férfinak–nőnek egyformán jut, jusson egyforma halál is.

MARINICS

Szót sem ejt a szerelemről, hadnagy uram.

GHICZY

Épp kivirágzott volna, de Annában megölte a rettegés. Úgy bámul Kerecsényire, mint a Megváltóra. Azt hiszi, ha a főkapitány feladja a várat, megmenekülünk. Szegényke két hete mondogatja, vonuljunk ki, bántatlan elenged a török.

SZÉKELY

Ne keseregjen, hadnagy uram! Az érzés romlandó. Százszor vótam szerelmes, estétől reggelig, oszt' másnap másba szerettem. Jó, ha az egészsbül egy dal maradt, azt is fölváltotta az új nóta és az új asszony.

A helyiség elcsöndesül, a galérián felhangzik egy szomorú virágének.

Ki másé is lehet, mért lenne magáé,
tőből szakítandó, mint holtról az árnyék.

Nyakszirtje peremén csupasz már az égalj.
Vaskobakú vitéz, tudod-e, kiért halj?

Hajladozásait kötöd bokrétának,
gyöngyönként, szálanként tollforgódra szárad.

Gyöngé száracskája határt nem szaporít.
Vaskobakú vitéz, fajtalan Adonisz,

tudod-e, ki hervad? Tudhatná, kit illet,
sisakos virágja termettel szépített.

Szeme szép világa rajtad gyakran forgott,
szerencséd forgandó, amerre tollforgód.

Bomlatlan bimbókkal gombolkozott állig,
csipkéből tekert gúzs, Vénusz, üde jácint.

Vaskobakú vitéz, boglárkád leütve,
sisakos virág vagy, égi hadút üdve.

Boglárod veretét eszi meg a rozsdá,
kankalin hajlik rád, felékesít fodra.

Válthatatlan társad lett a hangás árnyék,
ki magáé lehet, ne légyen az másé.

Gaál a helyiségbe dobban, az asztalhoz lép.

GAÁL

Megjöttem, írást is hoztam. Mióta a pogány lecsapolta a Köröst, olyan vigyázásba' van, hogy a madárnak dolgot ád a táboron átrepülni.

MARINICS

Nem hittük, hogy megjárja Bécset. Hogy tudott belopakodni?

GAÁL

Nehezen. A török közelebb hozta az összes ágyúállást. Itt a várban a bűz olyan vastag, hogy könyökölni lehet rá, de kívül a határban és a török táborban okádtam tőle. A janicsárok szitkozódottak, már aki épp nem hányt vagy fosott. Döglenek ők is.

MARINICS

Mindezeket látjuk, András. Újat mondjon!

GAÁL

Épp azzal nem szolgálhatok, vicekapitány uram. Felesleges volt Bécsbe menni. Bizonyossá vált: csak az Úristenre és magunkra számíthatunk. Ám a pasa folyvást

ígérget. Kincsekkel rakva az egész vár – mondja –, foglaljuk el, s miénk az összes nő, a lovak, a drága fegyverek, a főrabok. Hanem a janicsárok lázonganak. Ők hálnak rakásra, nem a szpáhik. Bár a Lőrinc-napi kirohanáskor húsz pattantyús veszett oda. Pertev igen sajnálta a beszegezett ágyúit. Megháromszorozta az őrséget, és hurkot küldött a janicsáragának.

MARINICS

Mit ír a császár? Semmi biztatót?

GAÁL

A Haditanács urai azt mondják, Schwendi főkapitánynak nincs elég embere. Nagy a zavarodottság a Magyar Kancellárián is. Egy Geysler Bálint nevű nürnbergi nyomdász szétküldött röpiratában az áll: a török Gyula ostromát abbahagyta. Ez lehet tévedés, de úgy vélem, tudatos hamisítás. A sajtó a Lajtától nyugatra kiváló az ilyesmiben. A birodalom eszközként használja, s nincs rá ellenszerünk.

GHICZY

Ha kiderül az igazság...

GAÁL

Ne beszéljen igazságról, hadnagy uram! Kutyát se érdekli! A jól tájékozottaknak a ferdítés érdekükben áll. Pénzük is van, hogy megfizessék. Tudja, kik fogják terjeszteni a valóságot?

GHICZY

Na kik?

GAÁL

A hollók és a varjak. Nékik nem áll érdekükben, hogy eltagadják.

SZÉKELY

Szépen vigasztal minket, András uram! Ha így megy tovább, szárnyat növesztek, oszt' elrepülök.

MARINICS

Csak nehogy kelmed is károgni kezdjen. Elég hallgatni a várnép nyavalygását. Mind azt várják, hogy a főkapitány egyezzen ki a törökkel. Réz aga kétszer is a falak alá jött. Kerecsényivel akart beszélni, de őnagysága nem hajlandó szóba állni véle.

SZÉKELY

Emlékeznek, hogy megkergettük a törököt Szeged alatt? Kerecsényi portyázni küldött egy turmát. Balázsdeák Marcival épp százegyen vótunk. Ferhád aga háromannyit indított ellenünk. Lesre csaltuk őket, Ferhádöt megöltük, a többit beszorítottuk a Tiszába. Ezután kapott Marci nemességet.

MARINICS *sóbajtva*

Tűnt dicsőséget minek emlegetni, hadnagy uram?

SZÉKELY

Abbul élünk, míg meg nem halunk.

MARINICS

Fene tudja, mit érdemes választani: az alázatot vagy a gyalázatot? Kivel tárgyalt Bécsben, András?

GAÁL

Nem álltak szóba vélem. A Haditanács egy kancellistája a kezembe nyomta a császár levelét. Szerinte a bécsi udvarban rég tudták, hogy a török három erősség

ellen indul. Az első Szigetvár, a második Gyula, a harmadik Verancsics érsek úr székhelye. Ha föltartjuk a pasát, Eger megmenekül. A bécsiek egy várat se képesek az ostrom alól felszabadítani, nemhogy kettőt. Ez a valóság, vicekapitány uram.

GHICZY

Még kard van a kezünkben!

GAÁL

Elég csorba. Nagyságod nem látja a várat kívülről, de én, ahogy beszöktem, elértem. A Körös kiszárítva, a latorkert elfoglalva, a huszárvár szétlőve, a gerendák fölégetve. Lépésről lépésre közelednek a török ostromágyúk.

Újfent irtózatossal dörgés támad, az asztal megremeg, porfelbő kavarog, a vakolat egy része leomlik, végül a helyiség süket csöndbe borul. Ghiczzy feldübbödvé Gaálhoz lép, mellen ragadja.

GHICZY

Ne merje riogatni a várnépet!

GAÁL *kiszabadítja magát, hátraugrik, fölkap egy zsámolyt.*

Ne fenyegetsen! A pogánnyal viaskodjon, vagy leütöm kelmed, mint a ménkű!

GHICZY *kardot ránt.*

Leváglak, te csavargó bitang!

MARINICS *közéjük ugrik*

Megőrültek? Nincs elég bajunk a pogánnyal? Hüvelybe a kardot! András! Tegye le a széket!

Nagy nebezen lecsillapodnak.

SZÉKELY

Ha így megy tovább, mind megbolondulunk. Ágyúz a török, de most gyönnek a mieink. Kimék a bástyára, megbiztatom a pattantyúsokat. Viszem ezt a Bereck mestert. Ott szarja össze magát, ne a várudvaron.

Feláll, biccent, sebes léptekkel távozik.

MARINICS

A levélen kívül hozott még valamit, András?

GAÁL

Egy pár újságlapot. Jó hírünket keltik, csak hát kevés bennük az igazság. A mi főkapitányunk, Kerecsényi kitart a császár mellett, az erdélyi király, János Zsigmond a török papucsát csókolja. Hogy lesz ebből összefogás?

MARINICS

Tán ha Gyula elesik, az urak észhez térnek.

GAÁL

Egy fenét, vicekapitány úr! Dobó megvédte Egert, ünnepelte az egész országot, de mi változott ettől? Zrínyi hamarost odavész Szigetváron. Nyolcvanezer katona táboroz Győrött, mégse mentik fel. A császár és a Haditanács legfeljebb utólag

beismeri: stratégiai hiba volt. *Hiba!* Érti, nagyságod? Én bűnnek mondanám! Kerecsényinek igaza van. Tele vagyunk hősi halottakkal, de nem kéne most már egy *bősi élő?* Hullákra szépen emlékezni lehet, de velük harcolni aligha!

MARINICS

Ezek szerint magunkra vagyunk utalva.

GAÁL

Én jártam Bécsben, vicekapitány úr. A császár szóba sem állt egy ostromlott vár küldöttével, aki kétezer ember halálhírét hozta, s a megmaradt ötszázét. A mennybéliek kegyelmére bízott minket, de a csodát nem a szentektől, hanem Kerecsényitől várja. Pár éve küldött ágyúkat, lőport, meg azt a talján építőmestert, de nem elegendőt. Az ilyesmit hívják szemfényvesztésnek. Magyar jobbágyok erősítették a várat. Az ő adójukból épült az erősség. Erre kössön sarkantyút, vicekapitány uram!

GHICZY

Sarkantyúz minket a török hamissága. Kitámadunk, s legyen vége. Nyolc hét ekkora túlerő ellen sok lenne a nagy Hunyadi Jánosnak is.

GAÁL

Őkelme hány népet állított maga mellé... Magyarokat, székelyeket, horvátokat, rácokat, oláhokat. Hunyadival tartott a Dunajectől és a Garamtól az Al-Dunáig az összes nemzet, magyar, nem magyar egyaránt. Nem tűnik fel nagyságtoknak, hogy itt Gyulán húsz cseh sáncásó kivételével ugyanazok harcolnak? Csupa Lajtán inneni, más szóval *keleti* nép.

MARINICS

Nem egészen, András uram. Hát az a hatszáz német puskás?

GAÁL

Ők a vitézkötő a dolmányon. Lehet rájuk hivatkozni, hogy lám, a háborúból a birodalom is kiveszi a részét. Ama szegény német puskások azt se tudják, kiért-miért harcolnak, s mi okból kell pusztulniuk Gyulán.

GHICZY

Hogyne tudnák. Az a mesterségük.

MARINICS

Hát a miénk, hadnagy uram?

GHICZY

A mi birtokaink vesznek. A császár a magyar királyság földjét osztogatja, és nemcsak nekünk – idegeneknek ugyanúgy. Már-már többen vannak, mint mink. Ferdinánd a Fuggereknek adta a felvidéki arany- és ezüstabányákat. Tudják, ki volt az első Fugger?

MARINICS

Na ki?

GHICZY

Egy meggazdagodott vesztfáliai takács.

MARINICS

Azt hittem, zsidó.

GHICZY

Német, de ugyanezt csinálják az itáliai bankárok.

MARINICS

Akárhogy van, lássák be: őfelségét százféle érdek cibálja, mégis küldött ágyút, hadiszert, német puskásokat és talján hadmérnököket. Csak a méltányosság kedvéért, hadnagy uram: mi egy birodalom része vagyunk. A császár Nyugaton is háborúzik. Ezt vegye eszébe, és ekként viselje magát.

Újra feldörögnek az ágyúk, majd elhallgatnak. A lövések hangjai végiggörögnek a váron.

GAÁL

Túl régóta bízunk Bécsben.

MARINICS

Elvégre a mi érdekünkről van szó, András. Ezt képviselte az udvarban.

GAÁL

Nagyságos vicekapitány úr. Magyarország a Nyugat pitvara. A birodalom itt próbálja feltartani a törököt. Küld némi pénzt, ágyúkat, de mindez édeskevés. Miksának az a fő, hogy a harcok ne terjednek át Ausztriára, különben Bécsből is szedhetné a sátorfáját. Több ott az udvaronc, mint a katona. Örökké tárgyalnak, disputálnak, követeket küldözgetnek, mintha a vesztüket éreznék. Jobban mondva *a mi vesztünket.*

MARINICS *sóbajtva*

Ez a mi bajunk, egyben Kerecsényi baja. Őnagysága nem akarta vállalni a gyulai kapitányságot, de mi mást tehetett volna? Mi se jókedvünkben vagyunk itt.

GHICZY

Senki sem. No de nem soká látjuk ezt a földi világot. Azt mondják meg: mi különbség van a halott és az élőhalott közt? Nem jobb örökre nyugodni, mint lét és nemlét mezsgyéjén vándorolni? Ne tartozzunk se ide, se oda?

MARINICS *sóbajtva*

Sehová se tartozunk Mohács óta. Az a mi vereségünk volt. Utána tizenhat éven át egy szál török se tette a lábát Magyarországra. Ennyi idő alatt nemhogy megerősödünk, inkább gyöngültünk. Erről nem tehetnek a Habsburgok.

GAÁL

Ők osztottak meg minket, vicekapitány uram.

MARINICS

Ugyan, András! Miféle nemzet az, amelyet meg lehet osztani? Nem ép, hanem beteg fa gyümölcsét rágja a féreg.

GAÁL

Én követ és hírvivő vagyok. Látom az országot a Lajtán innen és túl, oda-vissza. Nyugatról-keletről nézve egyaránt határvidék. Árpád nagy fejedelem volt, de nem ismerte fel, hogy épp a mezsgyére telepítette a magyarságot.

GHICZY

Hagyjuk a múltat, András! Két nemzedéke idegen uralkodóink vannak. Oda húz a főkapitány, hisz tőlük kapta mindenét.

MARINICS

Az erdélyi János Zsigmond különb talán? Őkelme nem a török kegyéből él?

GHICZY

Abból, de *él!* Mi pedig Mohács óta haldoklunk!

GAÁL

Föltámadhatnánk, de hol vannak már a régi vitézek...

MARINICS *keményen*

Új nemességünk támadt, András. Kelmed sem Ádámtól-Évától származtatja a kutya-bőrét. Kapja, aki méltó rá, s legyen jószága, birtoka, elvégre így lehet emelkedni.

GHICZY

Vagy bukni... De nem mindegy, hogyan.

Belép a véres-kormos Jakab építőmester, mélyen megbajol. Egyszerre fordulnak hozzá.

JAKAB

Engedelmet, naccságos uraim. Iszonyú híreim vannak.

MARINICS

Miért téged küldtek? Nincs elég katona a bástyán?

JAKAB

Leomlott. Mindenki odaveszett. Csak azér' úsztam meg, mer' épp az átjárón vótam.

MARINICS

Kik a jeles halottak?

JAKAB

Balázsdeák Márton, Ősi Gáspár és Bánrévy Péter uraimék. Agyonverték őket lezuhanó gerendák. Azt a német hadnagyot, Hoppenrath Vilmost lelőtték. Épp a löveget igazgatta.

MARINICS

Elég! Eredj vissza a katonákhoz! Mondd, hogy küldöm az erősítést! *A többiekhez fordul:* Gaál uramat várja a főkapitány. Gyerünk!

Harangszó csendül.

GHICZY

Én maradok, vicekapitány uram. Üzenjen, ha szükség van rám!

Marinicsék távoznak, Gbiczy tenyerébe hajtja a fejét, gondolataiba merül.

Második jelenet

Egy nőcseléddel belép Kusalyi Anna, Gbiczy jegyese. A hadnagy felugrik, Annára bámul.

GHICZY

Hogy mersz ide jönni?

ANNA

A kelmed jegyese vagyok! Nem láthatom a vőlegényemet?

GHICZY

Anna. A török lelődözött egypár vízhordó cselédet. Fehérnép a katonák közt ne lábatlankodjon.

ANNA

Ha igazán féltene, Kerecsényire hallgatna! Most, hogy megérkezett a követ, Gaál uram, Marinics vicekapitánnyal egyezkednek. Kelmed is odavárják.

GHICZY

Ne veled üzengessen Kerecsényi! Az efféle közvetítés nem a te dolgod!

ANNA

Fogynak az emberek. A végén már csak mi nők maradunk.

GHICZY

Mit kerestél a főkapitánynál?

ANNA

Fújtat, mint vadkan! A várnép azt mondja, nem lehet kelmeddel beszélni. Legalább a jegyesére hallgasson! Ha el akar venni, élnünk kell!

GHICZY

Nem akarsz te hozzám jönni! A rettegés tart mellettem, az is csak addig, míg a török szétágyúzza a várat. Akkor aztán lehet egyezkedni.

ANNA

Megesküdtem apámnak-anyámnak, hogy nagyságod felesége leszek. Így döntöttek a szülék, s mi elfogadtuk. A szavam nem szegem meg, de azt nem ígértem, hogy belehalok a kelmed makacsságába!

GHICZY

Megfogadtam apádnak-anyádnak, hogy megőrizlek, de mi őrizni való van rajtad? Úgy követed a főkapitányt, mintha árnyéka volnál! Adjuk fel, vonuljunk ki, bízunk a pogányban... Örökké ezt hallgatom!

ANNA

Mások élete nem sokat számít nagyságodnak! Pár hete szerelemről beszélt, hogy megkapjon. Nem engedtem, erre mindenkit pusztulásba ránt. Térjen észére, és hallgasson a főkapitányra! Ötszáz ember a tét, nem a mi lakodalmunk!

GHICZY *ingerült mozdulattal elzavarja a cselédet.*

Lódulj innen! *(a cseléd rémülten elfut)* Anna. A pogány ellen harcoltam egész életemben. Ha kivonulunk, az emberek mindenüket magukkal hurcolják. A török nem hagyja. Minket levág, a lányokat-asszonyokat hárembe cipeli, a kölykökből rabszolgát csinál. Ezt akarod?

ANNA

Már nem is tudom, mit akarok!

GHICZY

Élni akarsz, ahogy mindenki más.

ANNA

Nagyságod többre tartja magát Kerecsényinél. Őkelme is harcolt, és nem keveset. Azt mondja, Pertev a szultán rokona. Hamis ígérettel csak nem hozza gyalázatba magát!

GHICZY

Ha a főkapitány a javakat s a pénzt a várban hagyná, lenne esélyünk, csak hogy sem Kerecsényi, sem a nép nem hajlandó rá. A halál itt van tőlünk karnyújtásnyira. Ha megadjuk magunkat, megkönnyítjük a pasa dolgát. Te megúszod, s lesznek pogány fattyaid, de a mi gyalázatunkat nem felejtik el.

ANNA

Csak az üzekedésen jár nagyságod esze! Még el se vett, máris kutyálkodni akar!

GHICZY

A mi szerelmünk el se kezdődött, máris véget ért, de belátom, sem az idő, sem a hely nem alkalmas rá. Tán én magam sem.

ANNA

Kelmed egyvalamire alkalmas: az ölésre. Nem tud életet adni és az élőket istápolni. Ezért nem fogadom el nagyságodat, míg eszére nem tér. A főkapitány...

GHICZY

Hagyd a főkapitányt! Őkelme fiatal feleségéhez kívánczik, s vagyonhoz, te pedig meg akarod másítani a szavad. Hát jó. Isten véled, én pedig pár emberemmel kironatok, s egy tucát pogányt magammal viszek a másvilágra. Onnan fogom nézni, mit kezd veled a török.

ANNA

Mi... Micsoda istentelen ember... S még ő akar szeretni...

GHICZY

Anna... Kedvesem... Ne ríj... *(közelebb lép, próbálja átölelni)*

ANNA

Hagyjon! Nincs irgalom kelmedben!

GHICZY

Nem bennem bízol, hanem a török irgalmában!

ANNA

Kerecsényi ide várja Báthory Kristófot. A várban azt beszélnek, ha Gyulát átadnánk az erdélyi királynak, megszabadulnánk. János Zsigmond szövetségese a töröknek.

GHICZY

Nem annyira, hogy a pasa átengedje neki Gyulát. Éppúgy hitegeti Báthoryt és János Zsigmondot, ahogy minket. Ne engem akarj észhez teríteni, hanem a főkapitányt, ha már ilyen jóba vagytok!

ANNA

Nem bízok saját magában?

GHICZY

Benned nem bízom, Anna. Már az eljegyzésünk is kényszer volt. Ha nincs apád-anyád, kikoszaroztál volna.

ANNA

Minek erőltette akkor?

GHICZY

Mert beléd szerettem... De nem tudtam a gyöngeségedről.

ANNA

Életet akarok adni, nem halált! Kelmed arra szán, nem házasságra és szülésre!

GHICZY

Eddig Kerecsényiben bíztál, most Báthoryban. Értsd meg Anna, a török most már mindenképp befejezi az ostromot. Akkora a gyűlötség, hogy semmiképp se engednek el bántatlanul. Mi sem engedünk el törököt, legfeljebb váltságért főrabot.

ANNA

Kerecsényinek van pénze, kiváltja magát. A császár főkapitányaként őnagysága Bécsnek is fontos.

GHICZY

A Habsburgnak sok *kerecsényije* van. Magyarok, németek, csehek, mindenféle nép. Nekünk kell megvédeni saját magunkat. En téged óvlak, s az csak akkor lehetséges, ha kitörünk és megszabadulunk.

ANNA

Nem elég a temérdek holt? Ha a várat nem a török ágyúzza szét, az embereket elviszi a járvány! Vakságában úgy fölgerjedt, hogy észre se veszi a bajt! A minap egy asszony férje, három gyereke fúlt saját mocskába. A tetemet a pincébe hányták. Környékére se lehet menni, olyan dögletes a bűz. Hová tétesse Kerecsényi az elhunytaikat? Dobassa az árokba a török elé?

GHICZY *dühödten*

Még csak az kéne! Saját embereinken taposnának!

ANNA

Mit akar velük? Gyűjtsunk tüzet a várban, s égessük el?

GHICZY

Megmondtam: ki kell törni. Kivárnánk egy holdtalan éjszakát...

ANNA

Belevinné a várnépet a biztos halálba! Maradt még nagyságodban emberi érzés a büszkeségen kívül?

GHICZY

Azt már rég a kutyáknak adtad! Nem gondolsz a mi jegyességünkre!

ANNA

Ennyi hulla közt hogy gondolnék rá?

GHICZY

Nemcsak tőlük irtózol – tőlem is!

ANNA

Irtózom a kelmed véres ábrázatától! Nem mosdott három napja! S így akar ágyba vinni!

GHICZY

Van asszony, kit izgat az ölés. Van, kit a jó illat és a széptevés gyöngít el. Nékem csak a kardom van. Ez a baj, ugye?

ANNA

Honnan tudja, mi izgat engem? Szűz vagyok!

GHICZY

Épp a szüzikék álmodnak furcsákat...

ANNA

Nem álmodom hetek óta. Nagyságod karjaiban a pusztulás. Keresse meg hozzá halálné asszonyt!

GHICZY

Két hete még azt reméltem, te és én... Legalább a halál torkában... Megtapasztaljuk egymást.

ANNA

Csakis ezen jár a kelmed esze, holott megfogadtuk, nem ölelkezünk, még csak nem is csókolózunk a menyegzőig. Levágtatna, de előbb megkóstolna!

GHICZY

Vért kóstolgotok, nem téged! Ha szeretnél, velem együtt a kitörést választanád!

ANNA

Kerecsényi szerint a katonák olyan gyöngék, hogy a kardot megemelni alig bírják!

Hány embere maradt kelmednek?

GHICZY *elfordul, bosszan hallgat.*

Jó, ha a tizede. Egy okkal több a kirohanásra.

ANNA

Hallgasson rám, János. Hadi dolgokhoz nem értek, de ötszáz harmincezer ellen istenkísértés. Épp erről tanácskozik Mariniccsal s a többiekkel a főkapitány. Nem gyávábbak, mint kelmed. Kerecsényire bízták Gyulát, nem nagyságodra.

Belép a nőcseléd, mélyen megbajol

CSELÉD

Hadnagy uram, a tisztekkel jön a főkapitány. A pasához készül. Azt mondják, megjött az erdélyi követ, Báthory úr.

GHICZY

Elmehetsz! Te is Anna. Ne lássanak minket együtt. Még azt hiszik, udvarolok.

ANNA

Mondjon valami biztatót, János! Az asszonyok tőlem várják, hogy megnyugtassam őket.

GHICZY

Majd megnyugtatja őket a halál.

ANNA

A nők nem harcolnak. Mit mondjak nekik?

GHICZY *eltökélten*

Kolduljanak kegyelmet Kerecsényitől. Életük-haláluk a főkapitány dolga. Éngem ne győzködj többé! Nincs dolgunk egymással.

Anna megfordul, távozik.

Harmadik jelenet

Feldörögnek az ágyúk, a hadnagy a kezét a fülére szorítja. Csönd támad, ütemes léptek hallatszanak, bedobban Kerecsényi, Marinics, Székely, Jász Lukács hadnagy, Gaál és a fiatal Jörger báró puskás, német hadnagy.

KERECSÉNYI *Ghiczynek*

Megsiketült, vagy megtagadja a parancsot?

GHICZY

Főkapitány úr, ha tárgyalni óhajt, tárgyaljon – de nélkülem. Küldjön a bástyára vagy akárhová. Arra még alkalmas vagyok.

KERECSÉNYI *hidegen*

Én tudom, mire alkalmas. Ha szájaskodik, vasra veretem, mint Rajakot, a rác talpasok hadnagyát. Engedelmeskedjen, különben nem nézem a kelmed nemes-ségét.

GHICZY

Akár fel is köttethet. Fegyverrel szolgálok, nem alázattal!

JÁSZ

Én is!

KERECSENYI

A várért én felelek. Elégszer ugattam: nem bírjuk tovább! Jász hadnagy úr kérdezze meg az embereit, pusztulni vagy elvonulni akarnak fegyverestül-mindenestül?

JÁSZ

Ismeri nagyságod a török szándékát?

KERECSENYI

Üljenek le az urak! Ha ismerném, nem lennék ekkora gondban. Mikor egy ijjal kilövettem a levelet a pasának, csaknem felláztak, pedig csak nyolc nap tűzszünetről volt szó. A török még azt se kérte, hagyjuk abba a falak erősítését, holott látták: dolgozunk éjjel-nappal.

JÁSZ

Főkapitány úr, még Marinics véleményére se volt kíváncsi.

KERECSENYI

Krisztusi türelemmel hallgatom, noha rebellis szavaiért kötelet érdemelne. Naponta tucatjával pusztulnak a katonák. Szétlőtték a várost és a huszárvárat. Tíznel többször törtünk ki, nem kíméltük magunkat, beszögeztünk hat ágyút. A hullák már a pincébe se férnek. Van mód ilyenkor tanácskozni? Hadnagy úr, megvitatta az embereivel, vállalják-e a kitörést és a török pattantyúsok levagdalását?

JÁSZ

Minket ugyanúgy nem kérdez nagyságod!

MARINICS

Maga se kérdi a többieket!

SZÉKELY

Harcolni jöttünk, nem kérdezősködni!

GAÁL

De megnőtt a kelmed szarva!

Zúgás-morgás, asztalsapkodás

KERECSENYI

Beszéljen Ghiczy és Jász, azután nagyságtok. Ismerem az érveit, de ne hivatkozzon arra, hogy nem hallgattuk meg. Bárhogy lesz, engem hibáztatnak. Válasszuk a kitörést, s én leszek az első, de a török mindenkit lepuskáz. A fegyvertelen parasztoknak és asszonyaiknak esélyük sincs.

JÁSZ

Így is azt teszi a török, főkapitány uram. Túl sok vért áldoztak Gyula bevételére.

MARINICS

Csak nem játszanak a túszok életével?

GHICZY

A pogány a paradicsomra ácsingózik. Az emberélet nem számít az ő világukban, hát még a gyauroké. Láttá, hogy hajtották a janicsárokat az ágyútűzbe?

MARINICS

Mi beteg katonákat, nőket, gyermekeket hajtánánk puskatűzbe, vagy levágtatnánk őket, mint a barmot!

JÖRGER

Szólhatok, főkapitány uram?

KERECSÉNYI

Beszéljen!

JÁSZ

Minek ismétелgesse? Zsoldosoknak egyik vár olyan, mint a másik.

KERECSÉNYI

A német puskások több mint felének vége. A zsoldot megszolgálták. Fogja be a száját és hallgassa meg Jörger bárót! Van annyi vesztenivalója, mint kelmednek!

JÖRGER *ültében meghajolva*

Főkapitány úr! Maradék embereimet úgy elgyöngítette a járvány, hogy mozdulni se bírnak. Ha kivonulunk, cipelni kell őket.

KERECSÉNYI

Hány fegyverbíró katonája maradt?

JÖRGER

Legfeljebb száz. Azok harmada se képes a muskétát felemelni, nemhogy lőni. Rothenau kapitánnyal ketten maradtunk. Alig bírjuk a lelket tartani az emberekből.

KERECSÉNYI

Hol van a kapitány?

JÖRGER

A betegeket látogatta, s velük imádkozott, azután a kapuhoz ment. Maga is megsebesült, de Istennek hála nem súlyos.

KERECSÉNYI

Rothenau evangéliumi protestáns, ugye?

JÖRGER

Erős hitű lutheránus, mint én.

KERECSÉNYI

Hogyan vigasztalta a betegeket?

JÖRGER

A kapitány jártas a teológiában. Azzal nyugtatta őket: az Úr a néki legkedvesebbeket magához szólítja, és örök életet ad, a többiekre rábízta a döntést.

KERECSÉNYI

Gyulát ha nem is a Teremtő, de Miksa bízta rám. Én kaptam megbízatást, hogy óvjam a várnépet és a várat. Az Úr trónusánál én felelek, szolgáltam-e a megmaradt ötszáz ember életét és Gyulát?

MARINICS

Gaál uram szerint az Úristen irgalmára bízott minket a császár, a magyar zászlós-urak és maga Schwendi fővezér. Túl sokan akarják a mi pártunkra vonni a Mindenhatót.

GAÁL

Eszébe se jusson nagyságtoknak felmentésben reménykedni!

KERECSÉNYI

Kelmed vitte a leveleimet Miksának és a fővezérnek. Leírtam: a faltól kőhajításra áll a török. Az ágyúdobjuk magasabb a falainknál. Azt mondja meg, András uram: mire vár Schwendi és mire a Haditanács?

GAÁL *dühödten*

Arra, hogy a török elfoglalja Gyulát. Legalább akkora baj, ha főkapitány úr átadja János Zsigmond követének, Báthorynak. Pogány őrség Gyulán vagy a pogánnyal frigyben álló erdélyiek. Ha a kitörést választja, és mind elpusztulunk, legalább tanú nem marad.

GHICZY

Ha nem dönthetünk az életünkről, legalább halálunkról döntsünk, főkapitány uram!

KERECSENYI

Haljunk meg, de a többieket nem kérdi. Hadnagy úr jegyese naponta könyörög, adjam fel a várat, bízam a török irgalmára a várnépet. Csupa ártatlan, kiknek a halál nem dicsőség. Az ő pusztulásuk csak egy szám a történelemben. Ha kitörünk, lesz egy Tinódi vagy más, éneket szerez a gyulai vitézekről, de szava nem lesz a megölt asszonyokról, a parasztokról és kölykeikről. A holtakat nem vigasztalja, s ha maradnak utódaink, legfeljebb hivatkoznak rájuk. Dobót emlegetik, de őkalmének öt hétig se kellett harcolnia. Mi két hónapja védekezünk.

JÁSZ

Mégis Dobó a példa!

KERECSENYI

Tinódi országszerte hirdette, Egerben tízezerrel veszett a pogány – holott fele sem igaz –, de a fegyvertelen cselédekről hallgatott. Elismerem, kéne egy új Dobó, de lássák be: legalább olyan fontos a megmaradás. Itt pusztulunk, s mindenkit magunkkal rántunk, vagy elvonulunk és tovább harcolunk. Az asszonyok még szülhetnek, s mi is bőven találunk csatát. Nem azt ígérjük a pasának, hogy örökre eldobjuk a fegyvert.

SZÉKELY *révedezve*

Elhallgattak az ágyúk. Csak tudnám, mire készülnek.

KERECSENYI

Megjött az erdélyi követ, Báthory Kristóf. Az a kérdés, János Zsigmondnak adjuk a várat, vagy a pasának, aki sok ezer emberét, hat ágyúját veszttette el. Ha kitörünk, mind elpusztulunk. Ez a romos düledék így is, úgy is a pogányé lesz. ◀

Felvonás vége, a színpad elsötétül.

(Folytatjuk)